

EUSKALTZAINDIA

REAL ACADEMIA DE LA LENGUA VASCA
ACADÉMIE DE LA LANGUE BASQUE

EUSKALTZAINDIAK
EUSKAL HERRIKO GARAPEN KONTSEILUARI

Baiona,
2016-09-12

EUSKALTZAINDIAK

EUSKAL HERRIKO GARAPEN KONTSEILUARI

Baiona, 2016-09-12

2016ko uztailaren 11ko gutunaren bidez, Caroline Phillips andreak Euskaltzaindiak Garapen Kontseiluko geroaz bere ikusmoldea jakinaraz dezala galdatzen zuen, gero hurbilean Lapurdi, Nafarroa Beherea eta Zuberoa probintzietan buruzko epemugak ikusiz, « Euskal Herri Aglomerazio Elkargoa » deituko den lurralde kolektibitate berriko kuadroan.

Euskaltzaindia ez da Garapen Kontseiluko Biltzar Nagusiko kide, Jean-Baptiste Coyos euskaltzaina pertsona kalifikatuen Kolegian kide gisa ari delarik bakarrik. Testuinguru honetan, engoitik eztabaidan argikiago parte hartuko duela deliberatu du Euskaltzaindiak, bere ikusmoldeak eta proposamenak jakinarazteko. Beraz, idazki hau etorkizunean dugun konfiantza arrazoituan oinarritzen da.

Dokumentu honek Jean-Claude Iriart Euskal kultura sustengatzen duen herriarteko sindikataren lehendakariari 2016ko maiatzean igorri genion gutunaren edukiaren zati bat berriz hartzen du, baina euskararen lekuari eta garapenari buruzko hausnarketa proposatzen du ere, Aglomerazio Elkargo berria eta Garapen Kontseiluko bilakaera kontuan hartuz.

Euskaltzaindiaren egoera administratiboa eta eskumenak

Euskaltzaindiak mugako bi aldetarik hogeita hamar euskaltzain biltzen ditu (gaurregun zazpi dira frantses herritartasunekoak), euskararen lurralde eta barietate guztiak ordezkartzen dituztenak, bizkaieratik zubererara. Lurralde oroetako ordezkari horien presentzia kasik ehun urteko den erakundearen sortegunetik badago, Euskaltzaindia mendeurren hori 2019an ospatuko duelarik. Dugarik ez da mugaz gaindiko egituraketa hori lagungarri dela euskararen egoeraren azterketa orokorrerendako baina ere bere garapenarako tresna onuragarrik sortzeko, gomendio soziolinguistikoak hedatzeko berezitasun historiko, administratibo, gizarteko eta politikoak kontuan hartuz. Eta hori Ipar

Euskal Herrian nola hedadura handiagoko lurraldeetan, hala nola Akitania-Berrian, Euskadin edo Nafarroan.

Hego Euskal Herrian Gobernamendu espainolak, Euskal gobernamenduak, Nafarroako gobernamenduak, Bizkaiko, Gipuzkoako eta Arabako Foru Aldundiek Euskaltzaindia diruztatzen dute. Ipar Euskal Herrian, Euskararen Erakunde Publikoak Euskaltzaindiari diru laguntza ematen dio eta azken urteetan laguntza hori bera izan da. Gehitu behar zaio udal eta enpresa batzuek ematen duten laguntza. Orogen buru, Iparraldean Euskaltzaindiak hartzen duen diru-laguntza Euskaltzaindiaren aitzinkontu orokorraren % 5 da.

Hego Euskal Herrian, 1976ko otsailaren 26ko Errege Dekretuaren bidez, Euskararen Erret Akademia gisa ezagutua da Euskaltzaindia, Araban, Bizkaian, Gipuzkoan eta Nafarroan. Euskal Autonomia Erkidegoan “*euskararen erakunde aholku-emaile ofiziala*” da, Euskal Autonomia Erkidegoko Autonomia Estatutuetoako 6.4 artikuluaaren arabera.

Nafarroan, erakunde aholku emaile ofizialaren kalitate hori 1986ko abenduaren 15eko 18/1986 Euskararen Foru Legeak aitortzen du: «Hizkuntz arauen ezartze ondorioetarako, Euskaltzaindia izanen da erakunde aholku emaile ofiziala, eta berari eskatuko dizkiote botere publikoek aurreko atalean ezarritakoa betetzeko beharrezko zaizkien txosten eta diktamenak. ».

Ipar Euskal Herrian, Frantses Errepublikaren 1995eko dekretu baten bidez onura publikoko establezimendu gisa aitortua da Euskaltzaindia. Bere 2006ko abenduaren 21eko bilkuran, Euskararen Erakunde Publikoaren Administrazio Kontseiluak hori zehaztu zuen bere Hizkuntza politika proiektuan: « Euskaltzaindiak, hizkuntzaren kalitatea zaindu eta hizkuntza arauak jarri behar dituen erakundeak, funtsezko eragina ukan du hizkuntzari eman behar zaion egokipenean, eta ildo horretatik jarraitzen du. Euskararen Erakundeak abian jarriko dituen antolaketa eraginkorrak eramateko, erreferentziazko solaskidea izanen du Euskaltzaindia, bere eskuduntza eremuan ».

Euskaltzaindiak dio Garapen Kontseiluko dokumentuan aipatzen diren erakunde berriek euskararen kalitateaz eta araez aholku emaile funtzio hori kontuan hartu beharko dutela. Hori testu honen ondorioetan errepikatuko dugu.

Euskaltzaindia eta Euskal Herriko Garapen Kontseilu berriak proposatzen dituen norabide nagusiak

« Quel avenir pour le Conseil de Développement du Pays Basque » (10 or.) deitu dokumentuan dauden Garapen Kontseiluaren ohar gehienak onartzen ditugu.

EHGKko oharrak, ardatzak, egitasmoak gizarte plural baten barnean kontuan hartzeko dira eta nahiz gure proposamenek euskararen geroarekin, oraingo eta geroko euskaldunekin berezikiago egitekorik baduten ere testuinguru zabal hori ez dugu ahazten.

Ildo honetan, uste dugu EHGKko **hiru zeregin nagusiak**, hala nola lehenik elkarriketa gune baten idekitzea, gero balioztatze mobilizazioa, eta azkenik lurralde proiektuak eta garapen kontratuak elkarrekin eraikitzea ardatz egokiak direla. Gure aldetik, euskararen eremuak balioztatze sakonak merezi eta hartze dituela aldarrikatzen dugu. Aditu lan horietan Euskaltzaindiak berak parte hartu nahi du, edo zuzenki, edo bil ditzakeen adituen sarearen bidez.

EHGKko **hiru ezaugarri funtzionalak** onartzen ditugu, Euskaltzaindia EHGKren barnean ordezkartza hobea eskuratuko duela aiduru dagoelarik. Segur aski oroek onartuko duten bidezkotasan hori emanen dio Euskaltzaindiari lan ikusgarriagoa egiteak.

Garapen Kontseiluko dokumentuak ikergai ezberdinen buruzko **gogoeta laborategia** aipatzen du, hala nola hondakinak, lur funtsak, ekonomia, hizkuntza, kultura, mugaz gaindiko harremanak, mendia. Formakuntza bera gehi genezake.

Hemen, Euskaltzaindiak dokumentuan aipatuak diren proiektuetan bi moldez parte hartu nahi du: alde batetik, gizartearen eremu guzietan euskarak behar duen presentziaren axolatzuz, bestetik, hizkuntza garapenerako tresna baliagarriak sortzeko indar berezia eginez. Holaxe, Euskaltzaindiak gorago seinalatuak diren ikergaiei buruz bere ikuskapena ekarri nahi luke, nahiz euskararen presentziaz, nahiz hizkuntza horren kalitateaz. Adibidez, formakuntza Akademiaren eginbeharretan ez bada sartzen ere, obra pedagogikoen

hizkuntza kalitatea bere eginbidea du, irakaskuntza egituretan euskarak duen lekuak arranguratzen du, bai eta ere formakuntzetan euskararen erabilerari eta kalitateari buruzko emaitzek. Beste molde batez aldiz mendia EHGGko lan ardatza balinbada, Leader programan mendi artzaintzari buruzko egitasmo bat aurkeztu zuen Euskaltzaindiak eta ez zen onartua izan, agian Euskaltzaindiaren proposamenak hizkuntza hunkitzen baitzuen ekonomia hutsa baino, ez da dudarik alor horretan jarraikiko garela hizkuntzaren lekua azpimarratuz. Eta uste dugu adibidetzat ematen dugun proiektu horren bere pertinentzia ez duela galdu. Gure xedea ez da eremu horren arduradunei ekonomia iraunkorrerako edo garapenerako lehentasunak zein diren diktatzea, baina artzaingoaren euskararen iraupena sustatzea (eta diruztatzea) egokitzat daukagu.

Ikergai batzuen kasuan, eta berezikiago, hizkuntzaren, kulturaren, mugaz gaindiko harremanen kasuan, gure ikuskatze horrek hizkuntza ikertuko balinbadu ere, indarrean jartzeko diren egitasmoen edukiaz ere axolatuko da Euskaltzaindia.

NOTRe legeaz legegariak egin dituzten oharrek EHGKa tokiko **demokrazia parte hartzailearen oinarria** bilaka dadin justifikatzen dutelako iritzia gure egiten dugu.

Geroari buruz, dokumentuaren 8. orrialdean azaldu diren galderei erantzuteko, kulturaren eta hizkuntzaren alorrak erakunde berriaren eskumenetan parte izan behar direla uste dugu. Dokumentuak berak ere agerian ematen dituen puntu horietaz eta bere eremuan Euskaltzaindia ez diteke bat ere sorhaio izan eta ondoko oharrak egiten ditu:

- Hiri elkargoaren politika publikoa **goi-mailako irakaskuntzan eta ikerkuntzan**: ikerketaren behar gorrian dago euskararen garapena, unibertsitate-ikerketek oraingo ikerlekuen pizua eta eragina emendatu behar bailituzkete. Beherago aipatuko ditugu Euskaltzaindiak unibertsitatearekin eta ikerketa zentroekin izenpetu gei dituen hitzarmenak eta partaidetzak. Ipar Euskal Herrian, Unibertsitate mailako indarren eta gaitasunen garatzea korolario nabarmena dela iduritzen zaigu, tokiko substantzia grisa eta burumuina beharrezkoa baitzaio lurraldearen garapen egokiari. Tituludun gazteen exodoa ez da ondoriorik gabe eta hori axola zaigu.

- Tokiko eragileekin estrategien partekatzea lurraldearen **kultur-egitasmo** baten lantzea, haren barruan euskal kulturak eta hizkuntzak beren leku osoa izateko gisan.
- Eztabaida publikoaren sustatzea **hurbileko lurraldeetan**: kostaldearen eta barnekaldearen arteko artikulazioa gogoan dugu bereziki, eta horren ondorioak kulturaren nola hizkuntzan.
- **Adinekoen** (haien artean euskaldunen) eraginari buruzko **gai soziologikoak** aztertzea heldu diren urteendako, hazten ari den hiri-kulturaren eta irauten duen baserri-munduaren arteko loturei kasu eginez.
- EHGKko dokumentuak zuzenki aipatzen ez badu ere, Euskal Herrira etortzen den jendearen jatorria diskriminatu gabe, euskararen **masa-ikaskuntzaren** aldeko neurriak aitzinikustea beharrezkoa iduritzen zaigu, erantzunkizun hori izanen duten erakundeek baitezpadako izanen zaien logistika osoarekin.

EHGKarekin hemendik aitzina lan egin beharko luketen eragileen zerrendan, EHGKarekilako solaskide gisa bere burua aurkezten du Euskaltzaindiak eta epe laburrik barne, artistek, idazleek, sortzaileek, ekarpen emankorra izanen duten lagunek parte hartzea begi onez ikusten du Euskaltzaindiak.

Aitzineko lerro hauetan, EHGKk aitzinikusi dituen lan ardatz eta moldeak demokratikoki eta bizkorki haz daitezela nahi dugula agian aski garbi ulertarazi dugu. Ordu da dokumentuaren 10. orrialdeko galderei erantzuteko asmoz, Euskaltzaindiak EHGKn parte-hartzeko bideak aurkez ditzan.

Euskaltzaindiaren ekarpenak, engaiamenduak, proiektuak

Euskaltzaindiak orain arte euskararen eremu osoan eramaten duen lana nahi luke jarraiki baina, Ipar Euskal Herriari dagokionez, lan hori molde ikusgarrigo batez egin behar du, lan hori indartuz, euskararen egoeran ikus dadila jauzi kuantitatibo eta kualitatiboa ematen ari garela. Erran gabe doa Euskaltzaindia ez dela izanen egin beharreko indarjoko horren oinarri bakarra; Euskaltzaindiak dudarik ez du beste erakunde eta aktoreekin

akomeatuko dela arazorik gabe, bereziki kultura eta hizkuntza eremuetan. Bistakoa baita egiten ditugun gomendioak ez dituela Euskaltzaindiak bakarrik landuko ez balinbada beste erakunde hanitzekin.

Bestalde, Euskaltzaindiaren lan eremua mugaz bi aldeetakoa balin bada ere, **Ipar Euskal Herrian** dira egin beharko **indar bereziak**: Euskaltzaindiari eskainiko zaizkion ahalbide berrien araberrako hausnarketa egin beharko da, Ipar Euskal Herriari eta bere egoera soziopolitikoari egokitua, hizkuntzaren errealitatea kontuan hartuko dituzten tresnak asmatuz, beste aktore eta erakundeekilako lankidetzara artatsua biziarriz, asmo honi egutegiak ematen dizkion epe ezberdinek lan urratsa markatuko baitute, hizkuntza politika eraginkorragoa eta meneratukoagoa zaluago jarri nahiz.

Euskaltzaindiaren ekarpena oinarrituko da beraz bere jardueren zabaltzean eta beste eremu batzuen sortzean. Dagoena zabalduko da, ez dagoena sortuko. Bidean ditugun jarduerak laburzki oroitazten ditugu EHGGKak hobeki ikus dezan zein elgarrekintza nahigarri eta egingarri izaiten ahalko diren etorkizun hurbil batean.

Euskaltzaindiak hiru eremu jorrazten ditu gehienik, **jarduera akademiko zientifikoarena, jagon jarduerarena** eta azkenik **berezko batzordeena**. Hiru eremu horietaz gain, Akademiak zerbitzu multzoa badauka, zerbitzu gehienak Bilboko egoitzan daudela Donostiako, Gasteizeko, Iruñeako eta Baionako ordezkartzekin. Hilabete oroz ospatzen diren osoki bilkurei esker euskaltzainek lanen aitzinamendua jarraikitzen dute, batzorde berezituak maizago biltzen direlarik.

Euskaltzaindiaren **jarduera zientifiko**a agertzen da nagusiki liburu argitalpenen bidez, liburu horiek euskararen tresnak izaten baitira:

- **Hiztegi gintzan**, Euskaltzaindiak hiztegi gotor bat argitaratu du, **Orotariko Euskal Hiztegia** deitua, 16 liburukitan emanikako lan luzea, interneten kontsultagarri dena. Hiztegi nagusi hori osatuko du **Euskaltzaindiaren hiztegiak**, 2016ko udazkenean argitaratzeko dena paperezko eta digitalizatutako euskarrietan. Hiztegi horren metahizkuntza euskara izanen da. Bestalde, aspaldian berantetsi ginen egiazko **hiztegi etimologiko**a noiz aterako genuen eta negu honetan argitaratuko da. Bestalde, lexikografiaren sail honen xedeetarik bat da ere **gaur egungo**

lexikoaren behatoki indartzea. Ohartarazi behar dugu lan hauek eramaten direla unibertsitarioen (euskaltzainak barne) jakintzari esker, baita ere UZEI, Elhuyar, IXA bezalako talde berezituaren laguntzarekin.

Korpusak osatzen dituzten testuak ematen dizkiote Euskaltzaindiari euskalgintzako hedabide ezberdinek eta argitaletxeek. Hortaz, beharrezkoa da ohar bat egitea Ipar Euskal Herriaren ahuleziaz. Ipar Euskal Herriko egitura berrien esparruan puntu hau nahi genuke aipatu, mugaz honaindiko euskalkiak eta hiztunak hobeki ager daitezten antolatzen ditugun korpus horietan. Alde batetik **Iparraldeko ikerlarrien eta adituen** kopurua handiago izan behar liteke korpusgintzako lanetan, eta bestalde korpusetan iparraldeko euskarazko testu ekoizleen pizua handiago izan behar liteke. Proporzioa jadanik ahula delarik, damugarri liteke Ipar Euskal Herriko ekoizpenaren pizua oraindikan murriztaz gero izatea testu hauen eskuragarritasun nekearengatik. Euskaltzaindiak lokarri honen segurtatzeko hitzarmen multzo bat garatu du baina baliabide zabalagoak beharko ditu bide hortatik aitzina joateko.

- **Gramatika** arloan, euskararen gramatikaren gai nagusiak lantzen ditu batzorde berezitu batek. Liburuak ateratu ditu jadanik. Ipar Euskal Herriaz den bezenbatean, Euskaltzaindiak egitasmo bat indarrean jarri du gramatikako lanak (hauetarik zenbaitek arauak ongi erabiltzeko bideak proposatzen dituzte) eta modu orokor batean euskara batuaren sortzea erraztu zuen ibilbidea ezagut-errexak izan diten **Ipar Euskal Herriko hiztunentzat**. Egitasmo honek dialektika interesgarri dauka, hizkuntzaren arau nagusiak haintzat hartuz alde batetik eta bestaldetik Euskal Herriko euskalkiek dituzketen ezaugarriak gaitzetsi gabe ahalaz. Duela zenbait hilabete EHGGaren aitzinean aurkeztu genuen proiektua ez balinbada ere onartua izan, uste dugu ondoko hilabeteetan hobeki agertuko dela mota honetako proiektu baten beharra. Delako proiektuak webgune baten sortzea helburua zuen. Jadanik JAGONET webgunea erabiltzen du Euskaltzaindiak, hizkuntzari buruzko arauak hiztunei azaltzeko eta hizkuntzaren aldeko segurtasun eskasa baztertzeko. Webgunea berritzen ari gara eta nahi genuke Iparraldeko herritarrari hurbileraxago izan balekio, iparralderako aipatu dugun webgunea xutik ezarri arte. Arautze eta

kodifikatze lan hau baitezpadakoa da edozein hizkuntza modernoren etorkizunarentzat.

- Euskaltzaindiaren zereginetan sartzen balin bada euskararen batasunaren zaintzea eta erakustea, bere gain hartu du euskalki guztiak eta eremuaren araberrako aldaketak aztertzen dituen **atlas linguistiko** gotorra (EHHA) sustatzea, laguntza handienak Hegoaldean erdietsirik. Egitekoak diren amabi liburuetarik zazpi argitaratu dira momentoko. Atlas linguistiko hori ezaguna izaiten hasia da hor hemenka. Baina, argitaratu ditugun 1500 mapez gain, atlasaren datu-basea 4000 ordutako gaitzeko soinu-base batean oinarritzen da, gure ustez, hemendik aitzina lo utzi gabe, baliatu behar duguna. EHGGaren aitzinean **oralitateari** edo **ahozkoari** buruzko proiektu bat aurkeztu zuen Euskaltzaindiak, adineko euskaldun zaharren grabaketak hustiatu nahiz. Pentsatzen dugu, linguistikaren nola entziklopediaren aldetik horrelako proiektu bermoldatu bat interesgarri izaiten ahal dela hitzuentzat, partikularzki eskolako euskara ikasten dutenentzat eta burasoengandik euskara entzun ez dutenentzat. Euskara ikasteko merezi handia duten horiek hanitz irabaz lezakete, gure ustez, euskaldun zaharrek emandako ahozko testuak ezagutzuz eta landuz. Euskal kultur erakundeak horrelako proiektu batean bere indarra eman lezake, bildu dugun informazioa ez baita bakarrik linguistiko baina entziklopedikoa ere, ondorioz sartzen baita mami joriko ondare immaterialean. Ethnopôle deitu proiektuan sar diteke gure asmoa. Bestalde atlas linguistikoaz gain euskalkietako batzorde batek euskalkietako atera ditezken fenomeno linguistiko aberasgarriak proposatzen ditu euskara batuan txertatzeko. Euskaltzaindiak lan hau jarraiki behar du bainan Ipar Euskal Herriko euskalkien ekarpena indartzeko xedearekin, euskalki hauek toki murriztua baitute proiektu horretan.
- **Toponimia** arloan, gero eta nasaiago da Ipar Euskal Herrian agertzen den eskaera, bai herritarrengandik, bai tokiko administrazioengandik. **Institut Géographique National** erakundearekin hitzarmena izenpetu du Euskaltzaindiak Saint-Médard-en-Jalles-en IGNeK duen adarrarekin. Euskaltzaindia konturatzen da lurraldean dauden edo sortu behar diren toponimoen formaren kalitate ona segurtatzeko egiazko beharra eta nahia

agertzen dela. Beti ere, jarduera honek beharrezkoa du dokumentazio historiko edo geografiko zehatz biltzea eta ongi antolatzea. Bilketa honek denbora asko eskatzen du alde batetik, baina ber denboran arduradun politikoeak eta administratiboek nahi lukete aldi oroz gure erantzun zalua. Euskaltzaindiak nahi du arlo hori bere gain hartzea orai artio bezala, hizkuntza-teknikariei formakuntza emanez konparazione, baina langile adituak beharko ditu galdera hauei behar bezala erantzuteko. Toponimiak, eta oro har onomastikak duen balio sinbolikoa ez zaio nehoi ere arrotz hizkuntza arloko paisaian eta maina handiz erabiltzeko gaia dugu. Bestalde ECO deitu datu-base toponimikoa bazkatzeko langileak badauzka Euskaltzaindiak, eta bereziki Lapurdi, Nafarroa Beherea eta Zuberoa hunkitzen dituen dokumentazio historiko zabala sartzen ari da datu-base hortan. Uste izateko da EHKG, EEP eta IGN gurekin ohartzen direla presa handia duela gai horretan egitura eraginkorrak ezartzeak, denon onetan. Proposatzen dugu **euskal toponimoen tratatzeko metodologiazko arazoak zorroztea**, Euskaltzaindiaren datu-basearen garapena eta jarraipena segurtatzea, kontsultatzeko moduak erraztea, dagokien erakundeekin informazio trukaketa aberastea, eta azkenik webgune baten sortzea. Hori guztia ikuspuntu teorikoago batetik abiatu, toponimia hunkitzen duen oro barnatu nahi genuke hausnarketa jardunaldi bereziak antolaturik.

- **Literatura** arloa da beste eremu garrantzitsu bat Euskaltzaindiaren jarduera zientifikoetan, Ipar Euskal Herriak toki egokia duelarik bai herri literaturan (ipuinak, kantu herrikoiak, erran zaharrak, bertsolariak) nola literatura jakintsuan. Gaur egun euskal literaturaren historia lantzen ari da bereziki (liburuki batzuk agertu eta agertuko dira); literatura hiztegia eginik izan da eta kolokioak antolatzen ditu batzordeak idazle baten edo literatura generoen aipatzeko. Gogoeta bat proposatzen du Euskaltzaindiak Ipar Euskal Herriko liburu ekoizpenari buruz, azken urte hauetan EEPren laguntzarekin daraman politikaz. Dudarik ez da beste formak ere asmatu behar direla, hala nola literatura sarien berrantolaketa, eta bereziki gazteei zuzenduko zaizkien sariak sortuz, ikusten baitugu Ipar Euskal Herriko hiztun gazteak gero eta gutiago agertzen direla literatura sarietan, guk, beste erakundeek eta eskolek aztertu behar ditugun

arrazoiengatik. Ez dugu literatura arloa uzten ahal oroitarazi gabe, B. Atxaga euskaltzainaren zuzendaritza pean, Euskaltzaindiak *Erlea* deitu literatura aldizkaria argitaratzen duela. *Erlea* aldizkari horrekin euskal irakurle jakintsuek ezta jasta dezakete eta aldizkari horretan Ipar Euskal Herriko idazle zenbaitek idazten dute. Azkenik ONCE erakundearekin batera, Euskaltzaindia hasi da euskal literaturako liburu zenbaiten Braille bertsioa pertsona itsuentzat prestatzen. Alor berean, Euskaltzaindiak soinu-liburu sail berri bat ireki nahi du.

- Azken urte hauetan, estatus ahula duten hizkuntzentzat baitezpadakoa den normalizazioaren beharrezko den azterketarengatik, Euskaltzaindiak egitasmo bat garatu du **euskararen historia sozialaz**. Lan hau ez da nahasi behar hizkuntzaren gramatika historiko batekin, aztertzen baititu euskal gizartearen aldaketa historikoen eta hizkuntzan duten balizko eraginen arteko lotura aztertzen baititu, hala nola konparazione Berpizkunde denboran, Frantziako iraultzan, 20. mendeko gerletan, digitalaren aroan, etab. Gai honetan ere Ipar Euskal Herriari buruzko informazio aberatsak modu egoki batean erabiliak izan daitezzen, tokiko pertsona aditu zenbaiten laguntza bildu behar ditu. Sei liburuki gotor agertu dira, horietarik batek zehazten duelarik proiektu zabal honek jarraitzen duen metodologia. Erreferentziako lan tresnak ematea du helburu euskararen historia sozialaren proiektuak.
- **Terminologia arloan**, Euskaltzaindiak ikerketa multzo bat eramaten du eta hiztun jakintsun haboroenek onartzen ahalko dituzten hitzak proposatzen ditu. Ipar Euskal Herriaz den bezenbatean, lehenik tresnatu behar diren eremu terminologikoak hautatu behar ditugu, aukera teknikoen irizpideak nabarmen utzi behar ditugu, hitzak berak ongi hautatu eta kontsultagarri eman, azkenean hitz hauen onartze maila eta arrakasta izartuz. Ofizialeen hiztegi teknikoak gogoan ditugu bereziki eta sail honetako erakundeekin, horien artean Ofizialeen Ganbararekin lan egin nahi genuke. Euskaltzaindia lan-talde horren buruzagietarik izan likeke IKASekin eta EEPekin.
- Jagon sailan (ikus urrunago), hots euskararen defentsa eta garapena xedetzat daukan batzorde berezia badauka Euskaltzaindiak, **hizkuntzaren**

kalitatea lantzen duena. Zinkurinak eta auhenak gelditu gabe entzuten dira hortaz, baizik eta euskararen tornuak bere itxura galtzen duela: zinkurinak zinkurin, egia da euskara aldatzen dela beste hizkuntza guziak bezala baina, sordeis dena, egia da ere, arranguratua izateko arrazoirik ez zaigula falta: belaunaldien arteko transmisioa nekez egiten da eta galera handiak gertatzen dira mintzairaren mamian nola azalean, euskaldunen alfabetatzea doi bat eskasa da, diglosia deitu egoeraren ondorio kaltegarriek hizkuntzaren higadura dakartela errazki ikusten da non eta atzerrian ezagunak diren *death language* fenomenoak gogora etortzen baitzaizkigu. Euskaltzaindiak neurriak hartu nahi ditu, beste erakundeekin sail honen azkartzeko, diagnostiko eguneratu bat eginez, aterabideak proposatuz eta kasuan kasuko formakuntzak antolatuz, hizkuntzaren kalitatearen eremua sustatzeko. Gidaliburu bat sortzea gure xedea da partikularzki Ipar Euskal Herriko euskal hiztunei zuzendua. Dokumentu honi esker hobeki ageriko da euskara batuaren arauen historiaren bide luzea, bai eta ere erreferentziako informazioak non bil ematea. Orai arte han hemenka eta bil errazak ez diren dokumentuak bildu, antolatu, moldatu, sarean ezarri beharko ditu Euskaltzaindiak eta laguntza eskatuko du horren. Gehiago dena, hizkuntza kalitatearen aholku emaile eta erantzule ofizial gisa, bere iritziak eta zuzenketak emaiten ditu jadanik euskarazko ekoizpen parte batean, eta molde zehatz batean IKASekin. Sail hori azkartzekoa da. Gehienetan lan horiek frankotan itzulpen lanak dira. Proposatzen dugu HELEPEk asma eta susta dezan Ipar Euskal Herriko beharren araberako **itzulpengintzaz** arduratuko den saila. Hunkitua izanen den publikoa, irakasleek, kazetariak, dokumentalistek, hizkuntza teknikariek osatzen dute. Azkenik, maizetan hartzen dugun eskaerari erantzun nahiz, euskarazko ahozko komunikazioa landuko duen gunea abian jarri nahi dugu, horren eskasa saminki senditzen baita. Hizkuntza kalitateari buruzko gogoeta horien ondotik, euskararen ezagutzaren atarrien eta alartzen arteko zurubiak jartzea beharrezkotzat daukagu: hots euskaldunen mintzaira maila hobekitzeko tresnak. Azken urte hauetan Euskaltzaindiak EGA tituluaren ardura ez du gehiago bere gain baina euskarazko alfabetatzearen edo eskolatzearen bitartez lortzen diren emaitzak aztertzekeo interesa baduela adierazi nahi du, ondorioz

ikasleendako nola formatzaileendako zein bide ikusgai, erakargarri eta irakaspen probetxugarriko hartu behar litezkeen ondoko urteetan.

Dokumentu honetan orain arte aipatutako jarduerak Euskaltzaindiaren **egituretan** oinarritzen dira. **Langile** gehienak Bilbon daude eta Akademia osoa ibilarazten dute ahal bezain ongi. Baionan ordezkaritza badago, Baionako Herriko Etxeak lagundurik. Egiturak aipatzekotan, alde batetik, Euskaltzaindiak **liburutegi** handi bat eta artxiboak badauzka Bilbon, bere egoitzan. Ipar Euskal Herrian, gure gaitasuna eskaintzen dugu funts pribatuak salbatzeko, digitalizatzeko eta katalogatzeko, hauen galtzea gerta baitaiteke, axolagabekeriarengatik izan dadin edo suntsitzearen gatik. Euskaltzaindiak jatorrizko dokumentuak eskuratzea ez du ezinbestekotzat jotzen baina eskatzen du hauen kopiak gorderik egon daitezen, kontsultagarri izan daitezen ikerlari eta publikoarentzat, indarrean den deontologiaren errespetu osoan. Harremanetan izanen da Mediatekarekin, Bibliotekekin, Artxibo-Zerbitzuekin, Euskal Museoarekin...Beste batzorde batek zaintzen ditu Informazioaren eta Komunikazioaren Teknologiai (**IKT**). Interneten bitartez ekoizten duen parte bat lehenago aipatua izan da. Euskaltzaindia engaiatzen da zerbitzu hauek modu eraginkorrago batean jartzera Ipar Euskal Herriko herritarrentzat, izan dadin toponimia arloan ala kodifikatze eta hizkuntzari buruzko informazio orokorreko arloetan. Beste erakunde berezituakelako lokarriak (Unibertsitatea, ikerketa erakundeak, dokumentu Artxiboak eta funtsak) tinkatuko dira. Molde berezi batean, HELEP esparruan, mediatekarekin eta departamenduko Artxiboekilako sinbiosi osoan, funts ezberdinetaz eta haien kontsultagarritasunaz hausnarketa egitea proposatzen dugu.

Jarduera guzti hauetan, jende adituak edo Euskaltzaindiarenak berak dira edo unibertsitariak edo arlo hauetako profesionalak. Euskal Herriko **ikerketa egitura azkarren** sortzeari buruzko gogoetan nahi genuke Euskaltzaindiak parte har lezan osoki, partikularzki giza eta sozial zientzietan, baina ez horietan bakarrik. Ipar Euskal Herriko Unibertsitateko egiturak azkartzeko aldarrikapenak bere egiten ditu Euskaltzaindiak. Konkretuzki, Euskal Herriko Unibertsitatearekin (EHU) Gasteizen edo Bilbon, hitzarmenak izenpetuak balinbaditugu, HELEPen laguntzarekin nahi genituzke **lankidetzak** garatu Bordeleko Unibertsitatearekin, Michel de Montaigne Bordeleko Unibertsitatearekin, Paue & Aturrialdeko Unibertsitatearekin, eta berdín Pirinioetako eremuan lan egiten ari diren Tolosako unibertsitateekin. Hego Euskal

Herriko tesi hoberenei sariak emaiten dira, zeinetan Euskaltzaindiak parte hartzen baitu eta nahi genuke sari horietan parte har lezaten Ipar Euskal Herriko ikasleek. Azkenik, jakin behar da **ikerlari gaztearen estatusa** sortu duela Euskaltzaindiak, tesiraino eramaten dituzten proiektu zientifikoetan oinarritzen diren lanak eta ikerlariak laguntzeko, unibertsitateko zuzendariak bere eskumena galtzen ez duelarik. Aukera hori Euskaltzaindiak Ipar Euskal Herrian ezarri nahi du. Egituren artean, **proiektu zientifiko** zenbaitetan (ANR edo Akitania Euskadi) parte hartu nahi du Euskaltzaindiak hala nola CNRS bezalako ikerketa egiturekin.

Euskaltzaindiaren jarduera zientifikoa nola garatu nahi dugun larri-larria bastan utzirik, ondotik finkiago josi beharko baita, ordu da **Jagon** sailak aurreikusi duen lanari so egin dezaiozun, euskararen zaintzea eta haren estatusa gora ematea Jagon sailaren arrangura nagusiak direlarik.

Ikuspuntu horretatik Euskaltzaindia prest da elkarlan biziena eskaintzeko kultura, politika, lurraldeko ekonomia arloetan, izan dadin bere adituen gaitasuna berme ezarriz edo izan dadin mugaz bi aldeetako bere sarea baliatuz. Espainiako egiturekin harreman hertsia balin badauzkate ere beste erakunde zenbaitek, arlo horretan Euskaltzaindia **gauzak errexten** ahal ditu HELEPeko eskumenetako sail askotan.

Euskaltzaindia guziz ados da, Euskal Autonomia Erkidegoan, Nafarroan eta Ipar Euskal Herrian euskararen osagarria ez dela batere bera adierazten duen **diagnostikoarekin**. Azken hamarkadetan eramana izan den hizkuntza politikari esker, eta triunfalismoan erori gabe, Euskal Autonomia Erkidegoan euskal hiztunen kopurua emendatu dela azpimarratu behar da. Ipar Euskal Herrian berriz, tairik gabe apaltzen da euskara eta **premiatzko neurriak** baitezpadakoak dauzka **hizkuntzaren heriotzaren** lekuko ez balinbagara izan nahi. Euskaltzaindiak lantzen duen normalizazioak hizkuntzak behar dituen tresnak emaiten eta emanen balin baditu ere, Ipar Euskal Herrian guziz beharrezko da hizkuntzaren normalizazioari buruzko gogoeta eta Euskaltzaindia prest da bere laguntza eskaintzeko HELEPeko gizarte eragile eta erakundeekin.

Ofizialtasunaz

Nahitaez, gai bat behar dugu hemen aipatu; alderdi franko badauzka, ideologikoak, juridikoak, politikoak, administratiboak, psikologikoak, funtsean baztertzeko ahal ez ditugunak. Puntu hau euskararen **ofizialtasuna da**: honen inguruko gogoeta sano eta eguneratua eskaini behar dugu.

Hemendik aitzina jarriko den egitura berriak euskararen ofizialtasunaren erronkak seriozki azter ditzan proposatzen dugu. Behartuak gara hizkuntzaren ofizialtasunaren alde onak (edo gerta daitezkeen alde txarrak) Europako testuinguru ezberdinetan ikertzera, Euskal Autonomiaren kasua, Nafarroarena edo Kataluniarena barne. Ofizialtasunak administrazioko sail ezberdinetan, kontratuetan, lehiaketetan, eskaintza deialdietan dukeen eragina aztertuko da. HELEPeko eragileen arteko mota askotako harreman eta trukaketa andana bat pentsatu beharko dugu. Frantziako errepublikak jartzen ohi dituen poxulu juridikoak ofizialtasunak gainditzekotan, erran gabe doa lan zorrotza eta malgua eraman beharko da legetariekin eta erraztatzaileekin zeinahi izanik ere ofizialtasun bideari emanak izanen zaizkion etiketak. Konstituzioaren 2. artikulua kontutan hartuko duen aterabide bat kausitu beharko da. Hauxe dio: *Errepublikaren hizkuntza frantsesa da*. Horra 75-1. Artikuluak dioena: *Lurraldeko hizkuntzak Frantziako ondarearenak dira*.

Hizkuntza baten ofizialtasuna ez da tabu bat izan behar, ez eta bandera, ez eta ere okaztatzaile. **Hizkuntza ofiziala** diogunean, euskara komunikatzeko bide normal gisa botere publikoek onartu behar dutela adierazi nahi dugu, izan dadin erakundeen artean ala erakundeen eta pertsona pribatuen artean, behar den baliozkotasun eta efektu juridiko osoz. Ez gutiago, ez haboro. Gaia ez dela gibelatu behar uste dugu. *Gero dioenak Bego dio*, zioen Axularrek. Aitzitik, egitura berriaren arranguretarik bat izan behar da. Ofizialtasunaren ondorio guztiak, ekonomikoak barne (hizkuntza politika aitzinatu baten alde ematen den sosa diru xahutzea eta inpoiltzea delako ideia datza leku anitzetan). Agerian uztekoak dira. Hego Euskal Herrian eramana izan den esperientziak –baina beste leku zenbaitetakoak ere dudarik gabe– mugimendu sendoa, iraunkorra, eztitua eta adimentsua izaiten ahal dela erakusten duke.

Ofizialtasunari buruzko lanen emaitzak igurikatu gabe, proposatzen dugu EHGKk eta HELEPk beren kontu har dezaten ondoko adierazpena: « Euskarari, frantsesari bezala, ezagutzen zaio Ipar Euskal Herriko hizkuntza izatea. » Horrelako formulazio batek, behin-behinekoa izanik ere, laguntza eman lezake hizkuntza politika azkar baten abiarazteko. Hortan Korsikako eta Ekialdeko Pirinioetako Departamenduko kasuak haintzat hartzea ez liteke debaldetako.

Hizkuntzaren ofizialtasunaz, edo ezagutza edo aitortza beste mota bati buruz nahikatzen dugun gogoeta horren kariatara, uste dugu, euskalgintzaren parte handi batek adierazten duen bezala, **euskarari buruzko diskurtsoa** berritzea edo zorroztea beharrezkoa dela, eta HELEP izan behar dela berritze horren lekukoa eta eragilea. Euskaltzaindiak horretan parte hartu nahi du. «Leloak» edo biltzarrentzako edo panfletoentzako esaldiak aipatu ordez, hizkuntzari buruzko herritarren nahiak eta arrangurak entzunak izatea nahi dugu: partikularzki euskara ikasten ari diren pertsonen motibazioaz erraiten dena aipatu nahi dugu, IKERen eta EEPren lanetan azpimarratua izan den haritik. Egia da gogoeta horretatik ez dela urrun egoiten ahal, izan dadin nortasunari, identifikazioari, eskolako, interneteko eta beste tokietako ibilmolde linguistikoari buruzko arrangura. Eramanikako lanek motibazioa ez dela bakarrik politikoa eta arrazionala izaten erakusten dute: sendimenduak hunki dezake, banakako eta familiako memoriak eragina badute motibazioan, memoria luzea gaitzetsi gabe (gogoan ditugu euskara ikasi nahi duten gazteetan euskararen erabilera eskolan estigmatizatzeke «sinboloa» bezalako neurriek markatu dituztenak; alta aitonen denborakoak dira horiek, beraz gazteek ez dute berek larrutik ordaindu, baina burasoen oroitzapenak euskara ikasi nahi duten edo ez duten jendeen kontzientzian eta jarreran eragina badu).

Erran bezala diskurtso berri bat eraiki behar da. Diskurtso horretan, engoitik ondoko **nozioak** aipa ditzakegu: koexistentzia, demokrazia, eleaniztasunaren kudeaketa adimentsua, mail indibiduala (gaitasuna, motibazioa), mail makrosoziala (gizarte-sostengua, hizkuntzaren estatusa), mail mikrosoziala (hizkuntza-dentsitatea eta sareak, hizkuntza hautatzeko gaitasuna, hizkuntza-maila), hori guztia lan berriek argiturik.

Hizkuntzei buruzko diskurtso orokor berri baten beharrarekin batera, prest da Euskaltzaindia lankidetzan aritzea euskararen **ikuspena** lagunduko duten jarduera

guztietan, hala nola: besta egunak, kolokioak, jardunaldiak, erakusketak, funts prestaketak, liburuak, artxiboak, eta beste.

Informazioko teknologia berriek Euskaltzaindia kezkatzen dute: ongi badakigu nolako garrantzia duen sail hunek. Pentsatzen dugu HELEPEk laguntza eman beharko duela Webgunean sartzeko diren euskarazko mami berriak emanak izan daitezzen beharra agertu arau. Euskaltzaindiak nahi du horretan parte hartu, Euskal Wikipedia bezalako webgune zenbaiten edukina aberastuz, urritasun guzien gaintetik. Bestalde, publikoarentzat dauzkan baliabideak sarean jartzeko nahia badauka Euskaltzaindiak. Aipatu publikoa oraindik euskalduna da bakarrik: HELEPEkilako hausnarketa baitezpadakoa da euskara ez dakitenentzat baliabide hauen jartzea ez ote denetz interesgarri izanen.

Azken hitzak

Dokumentu honek Euskaltzaindiak gaur egun eta geroari begira zertan den erakutsi nahi du. Egiten duenaz gain, egin gogo eta egin gei duena aipatzen dugu.

Euskal Herriko Garapen Kontseiluak egin dituen proposamenak kontutan hartzen ditu Euskaltzaindiak eta dauzkan ahalen arabera bere laguntza eman nahi du.

Euskaltzaindiak eskatzen du kontutan harturik izaita HELEPen eta Garapen Kontseiluan hizkuntza kalitateari buruzko erreferentziako erakundea den aldetik. Eskaera horrela adierazi nahi genuke: « Euskaltzaindia da hizkuntza kalitateari eta arauari buruzko aholku emaile ofiziala eta botere publikoek Euskaltzaindiari eskatuko dizkiote behar diren txostenak eta erabakiak. Botere publikoek hitzematzen dute Euskaltzaindiak finkatu dituen hizkuntzaren arauak errespetatuko dituztela ».

Bestalde, Ipar Euskal Herriko, Nafarroako eta Euskal Autonomia Erkidegoko euskaltzainak biltzen dituen Euskaltzaindia honek, bere eskutan daukan mugaz gaindiko egiturazko antolakuntza Ipar Euskal Herrian baliatu nahi du hizkuntzaren garapenaren alde.

Oinarri hauetan, proposatzen dugu euskararen normatibizazioan (kodifikatzea) eta normalizazioan (erabilera) lan egin dezan Euskaltzaindiak, eta hori HELEPEkilako eta

hunkituak diren beste erakundeekilako lankidetzan, horren beharra agertuko den aldi oroz, modu mugatu batean edo mugagabe batean.

Jarduera hauen artean, zientzia eta arautze mailan, Euskaltzaindiak dauzkan tresnak garatu nahi ditu (hiztegiak, gramatikak, atlasa, literatura, toponimia, terminologia), paperezko edo euskarri elektronikoetan, beti ere Ipar Euskal Herriko errealitateari egokituz, hunkituak diren erakundeekin batera. Lankidetzan multzo bat proposatzen da jarduerak sakontzeko erakunde zenbaitekin, hala nola unibertsitateak, kultura munduko eragile nagusiak, herriko etxeak, EEP, EKE, IGN eta beste.

Gizarte mailan, Euskaltzaindia prest da lankidetzan sartzeko euskararen egiazko erabilera sustatuko dituzten neurriak, gomendioak asmatzeko eta zorrozteko. Partikularzki, Euskaltzaindiari oso garrantzitsua zaio gogoeta bat eramatea euskararen ofizialtasunaz. Lehen urrats batean, Euskaltzaindiak eskatzen die EHGKri eta HELEPri beren gain har dezaten ondoko adierazpena: « **Euskarari, frantsesari bezala, ezagutzen zaio Ipar Euskal Herriko hizkuntza izatea.** ».

Antolakuntzaren aldetik, Garapen Kontseiluko partaide da Euskaltzaindia. Jende kalifikatuen Kolegioan euskaltzain bat badauka partaide, Jean-Baptiste Coyos. Hemendik aitzina, Euskaltzaindiak nahi luke bere partaidetza onartua izatea Garapen Kontseiluko erabaki-instantzietan, ahalaz bere zuzendaritzan.

Euskaltzaindiak berak edo beste egiturekin batera garatzeko puntuak haxe dira. Programa horiek eskatzen dituzten ahalbide ekonomikoak trenkatzeak izanen dira:

- Tokiko demokraziaren ardatz izan behar diren EHGKn eta HELEPn parte hartzea,
- Kopuru handiko jendeek euskararen ikasteko ahala izatea,
- Hiztegiak: hizkuntza-hiztegiak, hiztegi etimologikoa, corpusa eta hizkuntzaren behatokia,
- Gramatika: hizkuntzari buruzko arauak ulertzeko eta hedatzeko Ipar Euskal Herriko hiztunei zuzendu tresna egitea,
- Atlas linguistikoa eta ahozkoari buruzko proiektua,

- Ipar Euskal Herriko toponimiako zerbitzu eraginkorra abiatzea,
- Literatura: literaturazko eta kritika liburuen garatzea, Ipar Euskal Herriko liburuen ekoizpena segurtatzea, *Erlea* aldizkaria, Braille bertsioko liburuak eta soinu liburuak laguntzea,
- Hizkuntza kalitatearen zerbitzuaren garatzea Ipar Euskal Herriari zuzendua; itzulpen zerbitzua eta ebaluaketa zerbitzuak,
- Euskaltzaindiaren funtsak salbatzea eta antolatzea, funts pribatuak ere bai sail honetako egiturekin batera (Artxibo-zerbitzu, Museo, Mediateka).
- Unibertsitateko eta ikerketako jardueren garatzea, ikerguneekilako eta unibertsitateekilako lankidetzak (Bordele, UBM, UPPA, Tolosa). Ikerlariei laguntza eskaintzea,
- Euskararen egoeraren diagnostikoan parte hartzea,
- Euskararen ofizialtasunari buruzko gogoeta,
- Hizkuntzari buruzko diskurtso berriak haztea, partikularzki euskaldun izan nahi dutenen aldera,
- Informazioko teknologia berriak indartzea.

Euskaltzaindia prest da testu hau aztertzeko EHGKrekin.

Oharra: Euskaltzaindiak ongi badaki dokumentu honetan aurkeztutako gai batzuk beste erakundeek ez zaizkiela arrotz eta alferrikako konkurrentziarik erakunde haiekin sortzerik izan dadin ez dugu nahi. Bakarrik kezkatzen gaituzten arranguretarik zenbait eta lankidetzan garatu nahi ditugun jarduerak nahi izan ditugu azpimarratu, orain ditugun ahalekin eta geroan izanen ditugun ahalekin menturan. Gai hauek nahi dugu EHGKk eta HELEPk gogoan izan ditzaten, ez baitira bigarren mailako aferak. Gogoeta hartze dute, aintzinkontuak beharresten dituzte. Bainan diru-kontuak ez dituzte aipatzen testuak, hori proposamenen eta erabakien ondotik etorriko dela sinesten baitugu.

Xarles Videgain
Euskaltzainburuordea
Baiona, 2016-09-12